

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кошинець В. В. Підсумки роботи Державної кримінально-виконавчої служби України // Практика виконання покарань: Інформаційний бюлетень / За заг. ред. Н. Г. Калашник. – К.: ДДУПВП, 2008. – № 2. – С. 3-7.
2. Замула С. Ю. Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах : навч.-метод. посіб. / С. Ю. Замула. – Біла Церква : ДПтСУ, 2011. – 240 с.
3. Антонян О. М., Верещагин В. А., Кальманов Г. Б. Тюремная субкультура и нейтрализация ее негативных проявлений // Государство и право. – 1996. – № 10. – С. 79-79.
4. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К.: Наука, 1977. – 775 с.
5. Коэн Альберт К. Американская социология – М.: Юрид. лит-ра, 1972. – 383 с.
6. Cohen A. K/ Delinquent Boys: Nhe Cylytre of the Gang Glencoe, III: The Free Press, 1955. – 386 p.
7. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для вузов / Под ред. В. А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издат. Центр „Академия”, 2002. – 245 с.

Гура О.А.,

старший помічник першого заступника
Генерального прокурора України

Карпенко Н.В.,

здобувач кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ГРУП ЗАСУДЖЕНИХ НЕГАТИВНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ НА СТАН ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

Феномен соціальних утворень у вигляді мікрогруп з
урахуванням мікро-та макросередовищ цих факторів є

предметом наукових досліджень різних наук: соціології, політології, психології тощо. Поряд з цим, враховуючи зміст об'єкта та предмета, у даному дослідженні розглядаються кримінологічний та кримінально-виконавчий аспекти механізму утворення малих груп засуджених в УВП та їх вплив на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі. Як свідчить практика виконання покарань, утворення й функціонування в місцях позбавлення волі малих груп засуджених варто вважати явищем об'єктивним, зумовленим соціально-психологічною природою людини, її потребою у спілкуванні з іншими людьми та заповненні вакууму спілкування в межах раніше сформованої системи відносин з людьми [1 с.16]. За особливих умов перебування засуджених у виправних колоніях, а саме – примусової ізоляції, позбавлення або обмеження спілкування з колишнім найближчим оточенням (родина, сім'я, колектив), а рівно й обмеженості в спілкуванні з іншими засудженими, пов'язаними з покаранням негативними переживаннями, психологічним навантаженням (непевненість, страх тощо), пониження самовпевненості гострою стає потреба в людському спілкуванні.

Аналіз спеціальної літератури з цієї проблематики дає змогу говорити про виділення залежно від наявності (відсутності) їхньої нормативної закріпленості таких різновидів груп засуджених у місцях позбавлення волі: формальні (офіційні) і неформальні (неофіційні).

Офіційні групи цілеспрямовано створюються адміністрацією виправної колонії в процесі виконання покарання для досягнення конкретної мети і є, як зазначає С. Ю. Лукашевич, результатом свідомого конструювання соціальних зв'язків з боку адміністрації [2, с. 64]. Цей процес набуває особливого значення при здійсненні виправно-ресоціалізаційної діяльності адміністрацією виправної колонії, з огляду на те, що існуючий соціально-психологічний клімат у місцях позбавлення волі є, на думку Т. А. Денисової та В. Й. Бочелюка, комплексним соціальним явищем, яке має властивість потенційно, через соціальне середовище впливати на особистість засудженого [3, с. 235]. У виправних колоніях під офіційними групами маються на увазі такі об'єднання засуджених, як відділення, виробнича бригада, самодіяльна організація, навчальна група тощо [4, с. 127-129].

Неформальні ж групи створюються, як правило, стихійно, незалежно від волі й бажання адміністрації УВП [5, с. 104]. Відсутність нормативно-правової основи є головною їхньою відмінною рисою. Неофіційні групи складаються з двох або більше засуджених, які поділяють спільну систему поглядів, цінностей і норм, що регулюють їх поведінку, на основі міжособистісних відносин, симпатії або антипатії, інтересів, національності та інших чинників [6, с. 16-17]. Щодо причин виникнення неофіційних груп засуджених І. П. Башкатова свого часу вказувала, що неофіційна мала група зазвичай виникає в тому разі, коли немає відповідності між нормами й цілями формальної організації та індивідуальними потребами її членів. У цьому разі виникають неофіційні групи для задоволення потреб [7, с. 95]. Таким чином, у місцях позбавлення волі, на її думку, неформальні групи створюються у випадку, якщо офіційні не задовольняють потреб індивіда. Відповідно, до неформальних (неофіційних) належать будь-які інші групові утворення засуджених, які допомагають адаптуватися засудженим до реалій УВП. У теорії організації соціальних систем подібні малі соціальні групи визнаються її, так би мовити, „мініатюрами” і в зв’язку з цим відчувають на собі всі проблеми, що властиві для будь-якої системи: адаптація до реалій сьогодення, досягнення групових цілей, досягнення згуртованості групи й задоволення потреб її членів [8, с. 67]. Як свідчать результати спеціальних досліджень, чисельність таких груп становить від двох до семи осіб, а факторами формування таких груп виступають земляцтво, рід попередньої діяльності, спільність інтересів, вік тощо.

Наступним критерієм формальної класифікації малих груп засуджених виступає загальна спрямованість діяльності такої групи з огляду на цілі її створення, ставлення до адміністрації виправної (виховної) колонії, до режиму кримінально-виконавчої установи, до процесу відбування й виконання покарання взагалі. Залежно від цих чинників у науковій літературі, перш за все, виділяють такі неформальні групи засуджених: 1) групи позитивної спрямованості; 2) групи нейтральної (невизначеної) спрямованості (нейтральні групи); 3) групи негативної спрямованості [9, с. 68-69].

Як встановлено в ході даного дослідження, в основу такої класифікації, покладена типологія засуджених у місцях

позбавлення волі. Так, у кримінально-виконавчому праві, кримінопенології, кримінально-виконавчій психології та педагогіці можна зустріти виділення декілька типів (категорій) засуджених до позбавлення волі. Зокрема, за таким критерієм, як спрямованість настанов і форм поведінки засуджених у місцях позбавлення волі і ставлення їх до офіційних норм та вимог режиму відповідної виправної установи, можна виділити наступні типи засуджених: 1) актив – особи із вираженою позитивною спрямованістю, які характеризуються активною участю у трудовому процесі, ініціативним ставленням до навчання, ретельністю у виконанні доручень, позитивним впливом на інших засуджених; 2) резерв – засуджені, які беруть участь у трудовому процесі, у навчанні та інших заходах організаційно-правового і психолого-педагогічного впливу, але їх поведінка характеризується незначною активністю й ініціативністю; 3) пасив – засуджені з невизначеною спрямованістю, які вагаються у виборі стратегії своєї поведінки, їх вчинки значною мірою залежать від ситуації; 4) засуджені з негативною спрямованістю – ті, для кого характерні порушення режиму, негативне ставлення (відторгнення) будь-яких заходів впливу, підвищена конфліктність тощо [10, с. 15].

Зустрічаються й інші класифікації засуджених залежно від їх ставлення офіційних та неофіційних норм. Зокрема С. Ю. Лукашевич виділяє такі категорії: 1) засуджені, що відкрито співпрацюють з адміністрацією УВП; 2) засуджені, які постійно порушують неофіційні норми, але водночас і не підтримують офіційної системи норм; 3) засуджені, що нейтрально ставляться і до офіційної, і до неофіційної нормативно-ціннісних систем і не підтримують норм поведінки жодної з них; 4) засуджені, що підтримують неофіційні норми поведінки, тобто в повному обсязі сприймають кримінальну субкультуру [2, с. 62].

Отже, слід визнати, що групами негативної спрямованості є неформальні об'єднання декількох засуджених, для яких характерні порушення режиму, негативне ставлення до будь-яких форм позитивного впливу, підвищена конфліктність тощо. Діяльність таких груп протилежна правомірній діяльності адміністрації УВП. Мотивом об'єднання в такі групи є забезпечення кращих, порівняно з іншими засудженими, умов відбування покарання їхніми членами шляхом вчинення

правопорушень та реалізації інших елементів кримінальної субкультури. Зазначені групи відрізняються від інших неформальних об'єднань засуджених більш високим рівнем організації, згуртованості її членів, найбільшою інтенсивністю неофіційних відносин, мають зазвичай яскраво вираженого лідера. При всьому різноманітті визначень таких груп вчені соціологи, педагоги, психологи найчастіше вказують на ознаки обов'язковості існування між її членами міжособистісних зв'язків, наявність контактів без посередників, взаємодію протягом більше ніж однієї зустрічі віч-на-віч [9, с. 173-174], тісне спілкування і відносини повної довіри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глоточкин А. Д. Психология коллектива заключенных: лекция / А. Д. Глоточкин, В. Д. Пирожков. – М.: ВШ МООП СССР, 1968. – 35 с.
2. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : монографія / С. Ю. Лукашевич. – Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 104 с.
3. Бочелюк В. Й. Кримінально-виконавча психологія: підручник / В. Й. Бочелюк, Т. А. Денисова. – К.: Істина, 2008. – 328 с.
4. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. – 2-ге вид., змін. і доп. / За ред. Т. А. Денисової. – К.: Істина, 2010. – 400 с.
5. Исправительно-трудовая психология: учебное пособие для слушателей вузов МВД СССР / Под ред. К. К. Платонова, А. Д. Глоточкина, К. Е. Игошева. – Рязань: РВШ МВД СССР, 1979. – 182 с.
6. Мокрецов А. И. Микросреда осужденных в ИТУ / А. И. Мокрецов, И. В. Шмаров. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1979. – 182 с.
7. Башкатова И. П. Малые группы и межличностные отношения в колониях для несовершеннолетних : дисс... пед. наук / И. П. Башкатова. – М., 1974. – 95 с.
8. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Под общ. ред. Е. Б. Кубко. – К.: Юринком, 1997. – 192 с.

9. Групи негативної спрямованості в місцях позбавлення волі: проблеми протидії : [моногр.] / за заг. ред. Т. А. Денисової. – Запоріжжя: Просвіта, 2012. – 292 с.
10. Правовиховна робота з неповнолітніми, які звільняються з місць позбавлення волі: методичний посібник. – Тернопіль, 2008. – 122 с.

Ісаков П.М.,

старший викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук

РЕЦЕДИВ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Одним з найголовніших показників ефективності функціонування УВП є рівень дисциплінарних правопорушень серед засуджених – як загальний, так і з розрахунку на 1000 осіб. Дана проблема є комплексною і має ряд важливих теоретичних та практичних аспектів. Центральне місце серед них посідає виявлення причин, які породжують рецидив дисциплінарних правопорушень. Знаючи їх, можна вибудовувати ефективну модель протидії ним. З огляду на обмеженість об'єму роботи, зупинимось на ключових факторах, які спонукають засуджених на постійне порушення ними порядку і умов відбування покарань, а в кінцевому результаті - впливають на рівень дисциплінарної практики в УВП.

1. Послідовно-криміногенний тип особистості самого засудженого з високим рівнем криміногенної зараженості, психолого-педагогічної занедбаності. Засуджені, які відносяться до 4-6 класифікаційних груп, найбільш схильні до рецидиву дисциплінарних правопорушень.

Нейтралізувати дію означеного чинника можна тільки з часом, комплексно цілеспрямовано взаємодіючи всім службам УВП (в першу чергу, соціально-психологічної, оперативної, відділу нагляду і безпеки). Дуже важливо розпочати цю роботу вже з моменту прибуття засудженого і його перебування в